
Kamo je zakasnila nacija? Ili: Intervencija jednog politologa

DAG STRPIĆ*

Sažetak

Polemički spram metodologiji Plessnerove knjige *Zakašnjela nacija* i uvodnih izlaganja u raspravu o njoj na Fakultetu političkih znanosti, autor smatra da se u njemačkom slučaju radi o zakašnjelom pokušaju carstva, te da su sve nacije na svijetu “zakašnjele” — osim Nizozemske. Upućujući na literaturu političko-ekonomske povijesti, te modelsku i komparativnu analizu države-nacije kao kompleksne političko-ekonomske zajednice u svjetskom sustavu Zapada, smatra da Schiederova tipologija nastanka europskih nacija nije održiva ni teorijski ni činjenično-povijesno.

— *A kam’ je to nacija zakasnila?!* — upitala se zabrinuto jedna službenica našeg fakulteta, vidjevši plakat s pozivom na ovu raspravu.

Na ovo temeljno politološko pitanje nismo dobili odgovor ni u Plessnerovoj knjizi, ni u uvodnim izlaganjima u raspravu o njoj. O tome zašto je zakasnila, pogotovo se ništa nije moglo zaključiti (iako je rečeno da “zakašnjela nacija”, na primjer, nije imala neke ideje koje su “pravovremene nacije” imale)¹.

I. Tko je zakasnio? Ili: Zakašnjelo carstvo

Postoje, međutim, neke analitičke procedure u političkoj znanosti, a dakako i u drugim društvenim znanostima, koje bi ipak mogle omogućiti

*Dag Strpić, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Političke ekonomije.

¹Cf. i Huntington, 1981., str. 23 i dalje. Specifične političke ideje više su vezane uz karakter nacionalnog identiteta, nego uz temelj konstitucije države-nacije i varijacije njezinih oblika. Iako i one, dakako, utječu na te oblike, oni su rezultat mnogo kompleksnijih povijesnih procesa.

dolaženje do nekih zaključaka. One ih ne garantiraju, ali za njih otvaraju mogućnosti. Želio bih u nastavku tek ukazati na neke od njih.²

Ponajprije, je li uopće *nacija* bila ta koja je zakasnila?

Nesretno dokrpani Plessnerov naslov drugoga izdanja (prvo izdanje: *Sudbina njemačkog duha na kraju njegove građanske epohe*, 1935.) navodi na raspravu o jednom važnom problemu, ali raspravu koje je sam Plessner mogao biti pošteđen, jer mu je i izvan ruke i izvan struke, a i izvan fokusa bavljenja knjige. No kad je novi naslov već tu, pa je još postao zamalo i enciklopedijskom natuknicom (Ivan Prpić, *Pogovor*, str. 212, fn), valja kazati da se ovdje, barem po mome sudu, uopće ne radi o “zakašnjelom naciji” (što bi to uopće bilo, posebno je pitanje), već o zakašnjelomu carstvu — i u smislu pretenzije na držanje proširenog teritorija (Braudel), i u smislu oblika vladavine ljudima i dobrima (Wallerstein).³

Posljednji uvodničar (Z. Lerotić) bio je možda i sam blizu takvog pitanja. Ali ova nam distinkcija još ne pomaže da zaključimo i zašto je taj zakašnjeli pokušaj bio baš nacistički, a u knjizi i u uvodnim izlaganjima se baš o tome želi zaključivati. Neuspjela i tragično karikaturna replika njemačkoga Svetog rimskog carstva komparabilna je s carstvima Austro-Ugarske, Španjolske, Francuske i Rusije kao prostorima uz područja negdašnjeg Bizanta, pala pod Otomansko carstvo na različite načine sličnih a neuspjelih, ili polovično i kratkoročno uspjelih europskih pokušaja. Na osobito značajan način ova je njemačka replika usporediva s Engleskom i Velikom Britanijom kao kontrapunktom. Ali niti jedan od tih pandana nije bio nacistički. To nije bio ni ruski staljinistički SSSR, a fašističke Italija i Španjolska možda zapravo nisu bile ni pravi pokušaji carstva — usprkos svem Mussolinijevu libijskom, abesinijskom i dalmacijskom pozivanju na Romula i Rema. Kao što ni mnoge druge nacije koje su “kasnile”, tj. velika većina zemalja Europe i svijeta, nisu kao nacije prošle kroz vlastito nacističko ili fašističko iskustvo, iako su imale drugih vlastitih totalitarnih ili despocijskih iskustava.

Nekomparativno pojmovno razlikovanje *Reicha* kao carstva, koje je oblik vladavine ljudima te stvaranja i držanja bogatstva, od jednog značenja *imperija* kao carstva, koje je oblik držanja teritorija (Prpić), bojim se da nam ovdje ne pomaže mnogo. Pogotovo ako znamo da je “držanje zajedničkog bogatstva” u neksusu moći-vlasti-vlasništva-države-slobode-zdravlja-sreće poznato ne nadasve kao *Reich*, već prije svega kao *Common-Wealth*

²Cf. i Rokkan, 1995. Za ovu referencu zahvaljujem dr. D. Laloviću. Ovdje nemam prostora za analizu Rokkanovih izvedbi, ali vjerujem da bi one bile u najmanju ruku inspirativne za raspravu o “zakašnjelom naciji”.

³Cf. Wallerstein, 1986., str. 14-45. Može se uzeti i neko neutralnije shvaćanje carstva, koje nije zaštitni znak cijele jedne škole političko-ekonomske povijesti poput ovoga Wallersteinovog. Cf., npr., Braudel, 1995.

(Hobbes).⁴ *Common-Wealth* (ranije *Common-Weal* — kao zajedničko/opće dobro, kasnije *commonwealth* — kao država, te još kasnije kao sinonim za transformirani britanski imperij kao zajednicu nacija) klasična je engleska političko-filozofijska oznaka za *državu-naciju kao političko-ekonomsku zajednicu*.⁵ Ali to je oznaka koja je — iako paradigmatički moderna — kao terminus tehnicus vladavinski relativno neutralna i u najmanju ruku ne vodi nadasve u nacizam ili fašizam. A i inače je etimologijska procedura pojmovne izvedbe znanstveno dosta skliska u društvenoj i političkoj analizi. Osobito ako se u obzir ne uzmu najrelevantnije komparacije, koje u ovom slučaju predstavljaju paradigmatičke oblike liberalne demokracije.

II. Kamo je zakasnila nacija/carstvo — Reich/Common-Wealth?

Zašto se nacija i — često automatski?! — nacionalizam, izvode iz francuskoga revolucionarnog primjera, a ne iz engleskoga paradigmatičkog razvoja (Plessner, str. 12, 218—219), možda nije teško politički razumjeti, ali je nemoguće znanstveno prihvatiti. Njemačka (i ostale “kasnije” nacije) nije “kasnila” nadasve za Francuskom, nego prije svih za Nizozemskom, Engleskom/Britanijom i Amerikom.

Plessnerov kampanilistički pristup, u kojemu je Francuska kao moćni susjed istodobno i jedino važni *pandan* Njemačkoj, proizlazi iz temeljne odluke da se Njemačka tumači praktički isključivo njemačkim duhom, kojemu se onda francuski duh čini prirodno suprotstavljenim karolinškim ili merovinškim blizancem. U takvom kontrapunktu propušteno se XVI. i, osobito, XVII. stoljeće⁶ uistinu može učiniti ključnom nedostajućom kari-kom u lancu razvoja njemačke duhovnosti koja se u XIX. stoljeću reute-meljila carski i bizmarkovski, a u prvoj polovini XX. stoljeća razvila se i realizirala na nacistički politički način. Ali ta je duhovnost, iako možda i osobito značajan aspekt njemačkoga političko-ekonomskog razvoja, ipak samo aspekt, aspekt koji ima svoju autonomiju, ali niti zamjenjuje cjelinu (kako upravo Plessner želi pokazati! — str. 16), niti se ta cjelina reprofili-lira *bez* ove duhovnosti. Naprotiv, ona se preoblikuje upravo u njezinu — iako “rascijepljenom” — kontinuitetu. Stoga je prilično apsurdno i danas lukačevski tvrditi da je, na primjer, “pozitivizam” — zamjenjujući njemačku

⁴Cf. Hobbes, 1979., pp. 81, 227, 294-302; Strpić, 1996., str. 330-335.

⁵Cf. Strpić, 1997., fn. 4. MacIver, 1964., 1947.

⁶Plessner, str. 12-13. Cf., međutim, i Chaunu, rezimirajući na str. 31-50, gdje se vidi da su ključne posebne njemačke države zapravo prosperirale u “izgubljenom” stoljeću. Kako i Plessner priznaje: “U odlučujućim stoljećima oblikovanja novog svijeta, koji se probio kroz opoziciju spram srednjeg vijeka i aristotelizma, spram cara i Reicha, nama nisu nedostajali ljudi (Leibniz), nego su nam nedostajale javne vlasti koje bi mogle u zadanom društvenom okviru zajamčiti *svenjemačko* (podcrtao D.S.) djelovanje” (str. 12).

klasičnu filozofiju — otvorio put nacizmu. Zašto ga nije otvorio i drugdje, nadasve u Austriji ili u Americi? I po čemu baš filozofijski pozitivizam kao takav uopće može ili čak mora utemeljiti nacizam? Zašto onda korijene nacizma ne tražiti, recimo, i u glazbenim trendovima?! Nisu li Nijemci “narod filozofa i glazbenika”? A sigurno ih je više slušalo glazbu nego čitalo filozofe.

Uspoređujući Nijemce s drugim narodima koji su obilježili XX. stoljeće, između ostalog, i svojim fašizmom (prof. Eugen Pusić), u ovom kontekstu također nećemo daleko stići, iako te usporedbe ne treba ni odbaciti. Ali fokus komparativne analize svakako mora biti na Nizozemskoj (odnosno Ujedinjenim provincijama na početku moderne), Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama Amerike, na paradigmi koju su one stvorile i koju se pokušavalo imitirati. Te nadasve, paralelno, na strukturalnoj mreži svijeta koji je istodobno komplementarno nastajao — ili su ove prve države-nacije nastajale kao dominantno središte te strukture.

Kako nam pokazuju strukturalna komparativna i globalna istraživanja F. Braudela, P. Chaunua, I. Wallersteina, B. Moorea, P. Kennedyja i mnoga druga, država-nacija ili nacionalna država, na jednoj strani, i struktura svjetskoga sistema (“europske svjetske ekonomije”) na drugoj — dvije su strane strukture istoga procesa modernoga dugog trajanja. To je isti onaj proces koji je formirao moderno građansko društvo i modernu državu.

Ma koliko u različitim inačicama bio čest i naoko plauzibilan, efektno formulirani zaključak I. Prpića iz vrijednog *Pogovora* Plessnerovoj knjizi: “Zapadna Evropa povijesno etablira dva organizacijski i konstitucijski jedva uskladiva načela ustrojstva zajednice: autoritet *univerzalnog* povijesnog uma i njegovo *ograničeno* važenje samo za pripadnike pojedinih nacija” — po mome sudu nije održiv ni u svom implicitnom možebitnom stigmatiziranju nacije kao nacionalističke, niti u svom eventualnom edenskom viđenju univerzalizma.

I te nacije i taj svijet na doista su organski način obilježeni *istodobno* i univerzalizmom i državno-nacionalnom ograničenošću. Pritom je onaj univerzalizam, paradoksalno, često vrlo ograničenog oblika, a ova državno-nacionalna ograničenost nerijetko je i vrlo univerzalistička. Oni u postojećem obliku opstojaju samo u tom dvojstvu. Upravo su prve moderne nacije, svojim imperijalnim nacionalizmom, dale pečat univerzalizma modernome svijetu dok su ga osvjetljavale. Upravo je ta univerzalna mondijalizacija/nacionalizacija i njih, te mnoge druge, učinila modernim nacijama i modernim državama — a dotadašnje svjetove relativno jedinstvenim modernim svijetom. Ona im je, jednako kao i rez sa srednjovjekovljem, utisnula istodobno i univerzalni i nacionalni žig, te im je omogućila, ili ih je natjerala, da se postave kao svjetski sustav — ne carstava (Wallerstein), i ne samo teritorijalnih i političkih država-nacija ili nacionalnih država već i kao sustav svjetskog i nacionalnih tržišta.

Stoga mora da nešto nije u redu s pitanjem: je li uopće “uskладivo” — i naoko plauzibilnim odgovorom da jest uskladivo, ali “jedva” — nešto što se pokazuje kao dvostranost aspekata jednog te istog povijesnog procesa dugoga trajanja, nešto što daje biljeg cijeloj modernoj epohi. I gdje je Njemačka, poput svih drugih zemalja svijeta osim Nizozemske, u prvoj fazi zakasnila u regiju jezgre. A u drugoj je zakasnila na njezin vrh. Razumije se da je istodobno kasnila i u stvaranju unutarnje državno-nacionalne strukture koja bi joj to omogućila, ali koja je tek nužan, a ne i dostatan uvjet za dolazanje na taj vrh. Drugi je uvjet mjesto na magistrali svjetsko-sustavske komunikacije. Mjesto na kojem se neka zemlja u doba ranije moderne mogla slučajno naći ili ga izgubiti, ali mjesto koje je mogla steći i tako da svjetsku političko-ekonomsku komunikaciju restrukturira i njezinu si magistralu primakne bliže — nekim stratejskim djelovanjem.

III. Kako je nacija kasnila?

Suvremene zapadne države-nacije, kao ni francuska nacija, nisu nastale jednokratno, građanskom političkom revolucijom — kako tvrdi Th. Schieder (Plessner, 1997., str. 230—233), već nadasve dugim i ništa manje kompleksnim povijesnim razvojem kroz kakav su na različite načine i u različitim povijesnim kontekstima i ritmovima — te uz manjkanje različitih karika — prošli i njemački i drugi srednjoeuropski narodi.⁷ Schiederova je tipologija dijelom nategnuta, a dijelom naprosto iskonstruirana mimo poznatih historijskih činjenica.

On tvrdi — ali ne utvrđuje, jer to činjenice mogu samo oboriti — da se u tom slučaju, na europskom sjeverozapadu “nacija i moderna država konstituiraju istovremeno” (dakako, kad ih je u impliciranoj definiciji izjednačio!) građanskim političkim revolucijama. U “drugoj fazi” pokreti za nacionalno ujedinjenje, npr. Njemačke i Italije, bore se za “jedinstvo nacije” (koja povijesno, kulturno, etnički i jezički postoji od prije — pa je to, dakle, *implicite* od početka različit oblik nacije) u nacionalnoj državi koja se formira od državljana i teritorija različitih država, često i “na štetu slobode individuuma i nacije”. U “trećoj fazi”, “dijelom u srednjoj i pretežno u Istočnoj Evropi”, “nacionalne države se oblikuju *odvajanjem* nacionalnih država od multinacionalnih carstava” (Habsburškog, Otomanskog, Ruskog). Unutarnja sloboda se u tim nacijama uspostavlja tek nakon vanjske (str. 231).

Međutim, povijesna je činjenica da su Nizozemci, kao *prvi* narod koji je izveo građansku revoluciju, formirali svoju nacionalnu državu upravo odcjepljenjem od Španjolskoga carstva pod zapadnom habsburškom dinastijom, te da se samo dio tadašnjih Ujedinjenih provincija uspio odcijepiti.

⁷Za razvoj nacija srednje i istočne Europe cf. Bibo, 1995.

Povijesna je činjenica da su Britanci krenuli u intentivni građanski razvoj svoje države-nacije — i budućega Britanskog imperija! — tek nakon poraza od Francuza u drugom Stogodišnjem ratu, u kojem su, kao i u prvom, ratovali za kapetovsko naslijeđe kao jedna “skupina provincija” jedinstvenog anglo-francuskog prostora protiv druge takve skupine (Philippe de Vries, prema Braudel, 1992., III, str. 410, 759). Tek kad su vojno izbačeni s kontinenta i kad su morali odustati od pretenzija na kontinentalno carstvo, uistinu su “postali Otok” i jedno ili dva stoljeća prije svoje građanske revolucije počeli se razvijati kao nacija. Engleska je tako možda i prva “zakašnjela nacija”, jer je u Stogodišnjem ratu “zakasnila da postane ona sama” (Braudel, 1992., III, 410—413), pa ju je na neko vrijeme pretekla Nizozemska. Još jedan separatizam obilježio je formiranje engleske nacije: anglikansko crkveno odcjepljenje od Rima sredinom XVI. stoljeća.

Teritorijalna, državna i crkvena odcjepljenja, autonomiziranja i rivalitet — općenito karakteriziraju nastajanje modernih država-nacija u zapadnoeuropskoj svjetskoj regiji jezgre. *Odustajanje od toga da se bude carstvom ili u carstvu (u smislu oblika vladavine, ali i u teritorijalnom smislu) jedna je od ključnih karakteristika nastajanja upravo prvih zapadnoeuropskih nacija* (Wallerstein, Braudel).

Druga je njihova ključna karakteristika *teritorijalno umanjivanje*. Španjolska je u značajnoj mjeri postala nacijom kad je odustala od toga da kao Ibersko habsburško carstvo bude središtem svjetskog imperija. Francuska je, da bi postala nacijom, morala izgubiti dio Burgundije, Ženevu i Lozanu. O kasnijoj Austriji i Ugarskoj ovdje valja i ne treba duljiti.

Suvremena njemačka nacija “zakasnila” je zapravo još i više nego što Plessner implicira; naime, konačno je formirana tek u drugoj polovini XX. stoljeća. I to, ponovo, kao i većina europskih nacija, svojim umanjnjem, a ne uvećanjem. Vlastitom konačnom etničkom i državnom teritorijalnom podjelom, a ne ujedinjenjem svekolikog nijemstva. Dapače, kod nje se u Plessnerovo vrijeme — kroz podjelu nakon Drugog svjetskog rata — radilo o dvostrukom umanjnjem. Na jednoj se strani radilo o denacifikacijskom liberalno-demokratskom discipliniranju umanjene Zapadne Njemačke, kojoj je tako na koncu silom nametnuto pijemontsko tradicionalno prusko/austrijsko mjesto u procesima njemačkog ujedinjavanja. A na drugoj strani odvijalo se prusko discipliniranje Istočne Njemačke kroz sovjetski prošireni ruski reich/imperij. Paradoksalno, pojedine modernizirane njemačke države već su i ranije, nakon Tridesetogodišnjeg rata, bile na putu oblikovanja u uspješne male ili srednje države-nacije sličnoga tipa kakav je Braudel utvrdio kod teritorijalnih država na Mediteranu XVI. stoljeća. Chaunu potvrđuje vrijednost toga nalaza za XVII. i XVIII. stoljeće.⁸

⁸Braudel, 1990., I, str. 449-451; II, str. 681-703, 840-842; Chaunu, 1977., str. 31, 30-40. Teritorijalna država u svome je nastanku izravno naslonjena na pojavu novih tehnologija ratovanja i s tim povezanu potrebu oporezivanja.

Ujedinjenje Njemačke (prvo) i Italije — koje su također već prethodno prošle temeljne modernizacijske procese — zapravo su jedini primjeri koji odgovaraju “komasacijskom” shvaćanju nastajanja nacija. Druga su dva srodna — ali ipak i radikalno različita primjera — slučajevi Rusije i Srbije.

Rusija i Srbija su vjerojatno “najinflatornije” zemlje svijeta. Tako je Rusija, npr., u samo jednom stoljeću — između 1550. i 1660. — postala četiri puta većom i zavladała Sibirom do Kamčatke (Braudel 1995., III, str. 20), a 1945. je stvorila i svjetski real-socijalistički imperij. Srbija je, pak, također u samo jednom stoljeću, između 1804. i 1918., prerasla bezmalo izravno iz Beogradskog pašaluka u Kraljevinu SHS (Brandt 1991., str. 204—205, VI—VII). Stoga im tek predstoji teška odluka — ili prisila — da postanu modernim nacijama. One su se svojom već bezmalo rutinom “nadimanja” srodile s idejom da im je svojevrsno carstvo povijesna sudbina. Analogno Plessnerovoj analizi temelja njemačkog nacističkog razvoja, postoje procjene da je pritom pravoslavna “Osovina” s Grčkom, danas kao i u XIX stoljeću, zamišljena na osnovi “artificijelno rekonstruirane neo-ortodoksije” koja se pojavljuje na sistemskome mjestu njemačkoga u kulturi temeljenog nacionalizma — s ciljem da se postigne uvjerenje o “apsolutnoj razlici između ‘prirode’ Rusije (i Srbije, D.S.) i Europe” (Besançon 1994., p. 256). Ali ova (kao ni njemačka nacistička) “artificijelna rekonstrukcija” nije objašnjiva samim ruskim ili srpskim duhom, nego tek kompleksnijom analizom cijele povijesne situacije o kojoj je riječ.⁹

IV. Zašto je nacija “zakasnila”, “preuranila”, “bila pravovremena”?

Sugestije za moguće strategije daljnjih istraživanja

Zaključimo. Literatura koju smo konzultirali pokazuje da je, poput mnogih drugih zemalja, i Njemačka “zakasnila” s formiranjem svoje moderne nacije. U njemačkom se slučaju to dogodilo zato što je u XVIII. i XIX. stoljeću više-manje nasilno prekinula prirodni razvoj formiranja više država-nacija na njemačkome tlu. Taj se prekid dogodio zbog strategijske ambicije da se u modernu zapadnoeuropsku regiju jezgre uskoči preko jedinstvenoga njemačkog Reicha u obliku, po mogućnosti svenjemačkoga, carstva — koje je tada sigurno bilo zakašnjelo kao strategijski i državni

⁹Od konkretne se analize pritom dakako ne može odustajati ni u ime kompleksnog komparativnog apstrahiranja, ni u ime sustavskog analitičkog “reduciranja kompleksnosti”. Koliko je za ishod analize takvih problema opasno zaobilaznje kompetentnih politoloških pristupa, pokazala je i nedavna rasprava “Weber, elite i raspad mnogonacionalnih država” (*Politička misao*, 2/97.), u kojoj se balkanskom “kasapinu” Miloševiću kontekstualno metodologijski tepalo kao “nacionalistu”, pa je cijela srbijanska politička scena i nehotice dijelom ružičasto prefarbana.

oblik (ako nacija i nije zakasnila). Ta strategija nije uspjela i Njemačka je za još neko vrijeme u strukturi europskoga svjetskog sustava ostala u “drugome redu” zemalja, jer od premještanja magistrale europske komunikacije iz srednje i južne Europe na sjeverozapad, te raspada sustava hanzeatskih gradova više nije bila na putu najbržega razvoja. Nije mogla postati atlantskom zemljom — u času kad je to bilo vrlo važno za svjetsku komunikaciju. Dakako, ni svenjemačko carstvo joj ne bi približilo Atlantik. To je moglo izvesti, eventualno, pangermansko carstvo.

Nema čvrstih argumenata da je takva situacija bila temeljnim razlogom pojave nacizma u Njemačkoj, iako je, izvjesno, s porazom u Prvome svjetskom ratu, to odredilo uvjete u kojima se razvio nacizam. Dakle, logično je povezivati ova dva problema, te ih povezivati s razvojem njemačkoga duha, ali nije korektno o njemačkom i europskom razvoju u prethodnim stoljećima zaključivati iz rakursa kasnije pojave nacizma, fašizma i drugih totalitarizama.

Prethodni bi razvoj, kako njemački tako i europski i svjetski, mogao biti plodno istraživani u ovom problematskom kontekstu — među inim aktualnim istraživačkim strategijama — u kombinaciji analize moderne državnacije kao političko-ekonomske zajednice (Common-Wealth) i analize nejednakog razvoja svjetskoga sustava kao miljea, poprišta konkurencije i izvora života modernih država-nacija.

Literatura

Besançon, Alain (1994.), La “civilisation occidentale” est-elle solide?, *Commentaire*, No. 66.

Bibo, Istvan (1995., 1986.), Bijeda istočnoevropskih malih država, u Bibo-Huszar-Szucs, *Regije evropske povijesti*, Zagreb, Naprijed

Brandt, Miroslav i dr. (1991.), *Izvori velikosrpske agresije*, Zagreb, August Cesarec — Školska knjiga

Braudel, Fernand (1995., 1966., 1949.), *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Berkeley, University of California Press

Braudel, Fernand (1992., 1979.), *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII stoljeća*, Zagreb, A. Cesarec

Chaunu, Pierre (1977.), *Civilizacija klasične Evrope*, Beograd, IZJ

Grew, Raymond ed. (1978.), *Crises of Political Development in Europe and the United States*, Princeton N.J., Princeton University Press

Hobbes, Thomas (1979., 1968., 1951.), *Leviathan, or: The Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth, Ecclesiasticall and Civill*, Harmondsworth, Penguin

Huntington, Samuel P. (1981.), "Political Ideas and National Identity", u *American Politics: The Promise of Disharmony*, Cambridge Mass. & London, The Belknap Press of Harvard University Press

Kennedy, Paul (1987.), *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, New York, Random House

MacIver, R. M. (1964., 1926.), *The Modern State*, London, Oxford University Press

MacIver, R. M. (1947.), *The Web of Government*, New York, Macmillan

Moore, Barrington Jr. (1966.), *Social Origins of Dictatorships and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, Beacon Press

Plessner, Helmuth (1997.), *Zakašnjela nacija: O političkoj zavodljivosti građanskog duha*, Zagreb, Naprijed

15. Prpić, Ivan (1997.), "Pravodobne i zakašnjele nacije", Pogovor u Plessner, 1997.

Rokkan, Stein (1995.), "Une famille de modèles pour l'histoire comparée de l'Europe Occidentale", i "Un modèle géo-économique et géo-politique de quelque sources de variations en Europe de l'Ouest", u *Revue internationale de politique comparée*

Strpić, Dag (1996.), "Fašizam, antifašizam i političko-ekonomski ciklusi", u *Antisemitizam, holokaust, antifašizam*, Zagreb, Židovska općina

Strpić, Dag (1997.), "Struktura političke znanosti", *Politička misao*, 1

Wallerstein, Immanuel (1986., 1974.—1980.), *Suvremeni svjetski sistem*, Zagreb, CKD

*** (1997.), "Weber, elite i raspad mnogonacionalnih država", *Politička misao*, 2.

Dag Strpić

*WHAT WAS THE NATION LATE FOR?
OR: THE INTERVENTION OF A POLITICAL
SCIENTIST*

Summary

Polemically oriented towards Plessner's *Belated Nation* and the introductory presentations in the debate about this book at the Faculty of Political Science, the author is of the opinion that the German case is the one of a belated attempt at empire-creation, and that all the nations in the world are "late" - except for the Dutch. By referring to the literature on politico-economic history and the model and comparative analysis of the nation-state as a complex politico-economic community within the world system of the West, the author thinks that Schieder's typology of the creation of European nations is not plausible, neither theoretically nor factually/historically.